

Пролог

Освітлюючи напівтемну утробу горища, з крихітного віконця під дахом падає сонячний промінь. Я підставляю під нього пляшечку кольору морської хвилі та розглядаю її, примруживши одне око. Напівкругла з одного боку, з іншого вона має п'ять граней. Досить незвична форма. З невеликою видовженою шийкою. В гартованому склі подекуди видніються дрібні застигли бульбашки. Залишки обгортки потьмяніли та вигоріли настільки, що вже неможливо розпізнати первинні кольори чи написи. «Для чого її використовували?»

Відкладаю пляшечку. У хвилі променя повільно плавають пилинки. Я дмухаю — і їх розносить у різні боки. Мов кораблики в морі під час бурі. Заплющую очі й посміхаюся. Притуляюся спиною до комина, що пронизує всю хату й закінчується десь над дахом. Ніс забиває різким, гіркуватим запахом сажі. Він змішується із духом гарячої глини, пилу та сушених трав, розвішаних по кроквах.

У дворі заревіла електропилка, і я розплющила очі. Мені знадобилася половина життя з моїх двадцяти років, щоб переконати дідуса спилати старезну липу. Вона розсохлася та небезпечно нависає над хатою. Під натиском вітрів глухо тріщить. Ночами скрипить усе протяжніше. Куйовдить спокій. Змушує покидати безпечні левади снів. Ось-ось і наробить біди.

Дідові помічники сказали, що молодій жінці не місце серед зубастих пилок, солідолу та гілок, що падають. Тож після

того, як зварила обід, я вирішила знайти собі розвагу деінде. Затнула за пояс край чорної маминої спідниці та підкотила рукава дідові кремової сорочки в дрібні жолуді. Ніколи не беру з собою нічого, коли їду в хату під липою. Все знаходжу тут, у штольнях старих шаф, серед покладів речей та спогадів.

Я запхнула в пазуху капосне кошенья, яке вовтузилося в тирсі та заважало робітникам. Повітря солодко пахло свіжоспиляною деревиною.

Поки дерлася поточеною шашелем дерев'яною драбиною на горище, кілька разів ледь не втратила рівновагу під поривами вітру. Всередині, як завжди, було тепло й сухо. Тільки гілля липи дряпало по даху, розрізаючи час від часу тишу скреготом.

Щойно опустила кошенья на підлогу горища, воно помчало пухким клубком у темний куток. Звідти чулося мишаче шкряботіння. Але замість здобичі мале саме стало жертвою. Воно потрапило в пастку столітнього безладу та захаращеності й не могло вибратися без моєї допомоги, тож довелося мені розгрібати цей мотлох. Під купою старих латаних-перелатаних речей знайшлися коробки з платівками та гербаріями, куделя, альбоми з вицвілими фотографіями, пара кирзових чобіт, лампа з розбитим плафоном, пляшечка чорнила, нитки для в'язання, дитячі пластикові кубики червоного та синього кольорів, ржава бритва з бакелітовою ручкою, ополоник, вісім олов'яних виделок із погнутими зубцями та запилужені родинні кришталі. Останнім я ледь відсунула масивне дерев'яне крісло із зеленою оббивкою, яке лежало перевернуте догори ногами. Під кріслом, на коробці з-під пари чехословацьких чобіт сиділо кошенья й вилизувало лапку. «Ах ти ж!»

Мале зістрибнуло з коробки й поскакало в інший темний куток.

У дитинстві я проводила багато часу на горищі, але до таких глибин раніше не добиралася. Я вхопила коробку й,

присівши на сволок під променем світла, відкрила її. Ніяких чобіт усередині не було. Зате я знайшла там ту дивну пляшечку кольору морської хвилі.

Моя рука знову тягнеться всередину коробки. Виймаю дві невеликі круглі шайби. На жерсті сліди корозії та тиснення: «Іхтіолова мазь», нижче — «Полтава». Відкручую їх за годинниковою стрілкою й знаходжу всередині шовковисті на дотик пасма дитячого волосся.

Далі наштовхуюся на маленьке чорно-біле фото з трикутними зазубнями по краях. Молода жінка дивиться прямо в об'єктив. З вигляду її укладених короною кіс та одержі стає очевидно, що між нами лежать десятиліття. Її погляд гіпотичний, проникливий. Моє тіло реагує: завмираю, потім м'язи спини трохи пересмикує. «Хто ти?»

Я ледь відвожу погляд, відкладаю фото.

У коробці залишається стос пожовклих, списаних від руки аркушів паперу. «Чиї вони?»

Кошеняті набридло бігати по кутках. Воно опиняється поряд, убране в павутину з мертвими мухами, мов прикрашена до свята новорічна ялинка. Поки мале вмощується на колінах, знімаю павучі тенета. Торкається вусиками руки вище зап'ястка. Стає лоскітно.

Коли кошенья заспокоюється, я підставляю аркуші під промінь. Почерк стрімкий, але акуратний: «У порядних ночей прийнято приходити зі сходу...».

1 Зацукровані сльози

У порядних ночей прийнято приходити зі сходу. Неспішно котитися в повечір'я, вкриваючи світ вуалю дрібних зірочок. Та ніч мого народження була зо всім не така. Щойно відмерехтіло останнє сонячне золото, вона стрімко впала на Мальованку, ніби хтось накинув ковпака. Темінь поглинула всі звуки, світло та навіть їдкий запах копченого дуба, що валив із димарів сільських хат і стелився по густо вкритій снігом землі. «На тій чорнющій гущі можна було ворожити твоє майбутнє», — колись скаже мені Небесна тітка. Навіть липа над хатою, де цієї миті народжувала моя мама, перестала поскрипувати.

Півень не вийшов покликати світло своїм «кукуріку». Лис не з'явився вхопити ніч за гузицю, як хапає курку посеред зими. Чоловік не прийшов зустріти своє дитя, але хата виставила всі свої війська на захист моєї матері. Фільончас-ті сині віконниці були закриті на засуви, не даючи слизькій темряві пробратися всередину хати. Гірка й прикра, вона не відступала. Причілок набурмосився та щосили вперся плечем у ніч. І навіть голий куш дикого жасмину, який ріс під вікном світлиці, по-лицарськи розгойдувався гіллям та погрожував невидимому ворогу: «У-у-у-у, не пройдеш повз мене, не пройдеш».

У буття свої закони, у жінок — свої. Споконвіку на цих землях вони стояли у вузькому коридорі між птьмою смерті та світлом нового життя, яке знову й знову з боєм намагалися привести в свої степи. Покинуті чоловіками, півнями

й лисами. Оголені та стурбовані. І ніхто вже не міг згадати: чи це тому, що вони настільки сильні, чи тому, що нікому не потрібні.

У хаті було натоплено. Відблиски вогню з розмальованої червоними квітами печі бігали по прадідівських сволоках і тріскотіли, не даючи їм задрімати. Пузаті глиняні кухлики, куманці та глечики струнко стояли по тінявих закутках, куди їх заздалегідь примостила тітка Віра. Досвідчена в пологах подруга моєї матері впевненими рухами тендітних, але міцних рук годувала піч дровами, яких зарання в достатку натягав до хати мій батько Данило.

Кілька днів тому його викликали до тварин у колгосп сіднього району, бо там ніхто не мав такого ветеринарного хисту, як він. Ящур захопив свинарник. Він від'їжджав терміново і сподівався швидко повернутися. Однак наступного дня січнева хурделиця замела сільські дороги так, що сніг доходив до грудей найкремезніших чоловіків. Тітка Віра, яка не хотіла залишати мою маму на останніх строках саму, теж стала бранкою в нашій хаті. Вона була трохи старша від мами та вже мала двійко своїх дітей, але за них не хвилювалася, бо залишила їх удома з чоловіком. Він працював учителем у місцевій школі, а яка наука, коли в таку погоду навіть відкопати доріжку від хати до льоху — то ціла пригода?

Коли почалися перейми, тітка діловито підкотила рукава сорочки, наготувала мамі постіль у маленькій кімнатці, що межувала зі світлицею, і дістала зі скрині відрізи чистої тканини. Набрала води в найбільший горщик і відправила його в піч, а коли вода закипіла, то запарила у великій макітрі любисток, м'яту, звіробій та ромашку і поставила її на дерев'яний стіл.

Завершивши основні приготування, вона ретельно розгладила спідницю, розпрямила рукава, перевірила чи не вибілося золотаве волосся з-під хустки й чи не розхристалася пазуха на пишних грудях. Підійшла до образів, тричі перед

ними помолилася, перехрестилася і низько вклонилася Богородиці з немовлям. Тоді знову підкотила рукава сорочки, любовно погладжуючи великі червоні маки, вишиті на них. Молитви молитвами, але тітка була переконана, що ніщо так, як маки, не захистить від злих духів дитя, яке вона має сьогодні прийняти.

Під час пологів до кімнати не можна впускати протяги, але коли в тітки від медової духоти свічок починала паморочитися голова, вона рвучко розчахувала на кілька секунд скрипучі двері в сіни й так само швидко їх зачиняла. Кімната наповнювалася свіжим морозним повітрям, змішаним із духом яблук, що відлежувалися в сінях. Разом із ним долинало кудкудакання курочок. То батько переніс їх до хати, щоб уберегти від стужі. Щойно відчинялися двері, вони бігли і з цікавістю заглядали в кімнату.

Тим часом тітка Віра розважала мою матір історіями, щоб відволікти її між нападами болю та допомогти привести у світ її перше і єдине дитя.

— Добре-добре, — підбадьорила тітка Віра після чергової болісної потуги матері. — Де я зупинилась? Ага. Отже, заспечалися Сталін із Ворошиловим: хто відданіший радянській владі, червоноармієць чи колгоспник? Запропонували тим випробування на вірність: стрибнути з п'ятого поверху. Селянин розбігається, але Сталін його різко зупиняє і каже: «Тобі що, життя не дороге?». А селянин йому: «Як так жити, як живуть зараз у колгоспі, то краще вбитися!» — закінчила тітка Віра.

Вона ще якийсь час дивилася на маму, а потім обидві як розсміються! А мене як почало стискати з усіх боків у гарячій утробі! Довелося проявити характер і ринутися в бій за свободу, ще жвавіше цього разу розштовхуючи плечима м'які стінки материнної плоті. Її скрутило від болю. Вона вдихнула і не могла видихнути. Далі вже не стримувалася і закричала. Тітка лише підбадьорювала й наказувала виштовхувати чимдужч.

За якийсь час маму відпустило. Вона повільно підвелася.

— І що? — запитала, важко віддихуючись. — Твого сусіда заарештували за оцей анекдот?

— Ой, Мотре. А ти ніби забула, де ми живемо, — втомлено відповіла тітка Віра й ніжно стерла долонями піт із маминого обличчя.

Хоча Мотря Сорайло та Віра Дуднік проживуть усе життя у вірі й таємній боротьбі за свого християнського Бога, тієї ночі вони лиш раз звернулися в молитві до образів, які мама до самої смерті триматиме під вишитими рушниками в кутку біля вікна із жасмином.

У такі ночі в жінках прокидається щось первісне й дике. Мама просила захисту й помочі в печі та сволоків, у бджолиної матки та в мурашиної королеви. Саме так її вчила колись бабуся, яка сама народила тринадцятеро дітей і знала, як краще. Після чергової болісної перейми, мати міцно приліплювалася босими ногами до глиняної долівки, форкала і мотляла головою, як молода лошиця, розгойдуючись, упершись руками у стегна. Шепотіла щось до печі, гладила куделю і прядку, мочила руки в макітрі із запареними травами і вмивала обличчя. Ішла до бою простоволоса й безсоромна. А коли ставало особливо страшно, заривалася спітнілим обличчям у припасений із літа пучечок сушеного полину та горіхового листа, вдихала гіркий аромат і кликала своїх мамочку й таточка, хоч і знала — не прийдуть.

Тієї першої ночі Венера не вийшла мене зустрічати, чим, до певної міри, і визначила мою долю. Можливо, вона теж загубилася у в'язкій смолянистій пітьмі, як загубився й мій батько посеред засніженого степу, поспішаючи додому, до нас із мамою. Щоб урятуватися від дошкульного вітру, він виривав барліг просто у товщі снігу і заночував, щільно загорнувшись із головою в кожууха. Одіж пахла овечею шкурою, батьковим